

Kari Tudományos Diákköri Konferencia

Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Rendészettudományi Kar

2023. november 9.

A börtön deprivációk hatásainak szerepe, biztonsági szempontból

Jelige: *Depriváció*

Pályamunka lezárásának időpontja: 2023. 09. 19.

2023.

TARTALOM

1. BEVEZETÉS	4
1.1. A témaválasztás indoka	4
1.2. A téma helye, aktualitása, jelentősége.....	4
1.3. A célkitűzések megfogalmazása.....	5
1.4. Kutatás módszertana	5
2. A BÖRTÖN DEPRIVÁCIÓK DEFINIÁLÁSA.....	6
2.1. A dinamikus biztonság	6
2.2. A börtön deprivációk leírása	8
2.2.1. A szabadságtól való megfosztottság – ennek biztonsági kockázatai.....	12
2.2.2. Javaktól és Szolgáltatásoktól való megfosztottság – ennek biztonsági kockázatai.....	14
2.2.3. Heteroszexuális kapcsolatokról való megfosztottság – ennek biztonsági kockázatai	16
2.2.4. Autonómiától való megfosztottság – ennek biztonsági kockázatai	18
2.2.5. Biztonságtól való megfosztottság – ennek biztonsági kockázatai	19
2.3. A deprivációs modell és az import modell	20
2.4. A börtönártalmak.....	22
2.5. A börtön deprivációk biztonságra gyakorolt hatásai	24
3. A BÖRTÖN DEPRIVÁCIÓK OKOZTA BIZTONSÁGI KOCKÁZATOK KEZELÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI A HAZAI ÉS NEMZETKÖZI GYAKORLATOK PÉLDÁJÁRA.....	28
3.1. A személyi állományt érintő börtön deprivációk enyhítését szolgáló jelenleg alkalmazott technikák.....	28
3.2. A fogvatartottakat érintő börtön deprivációk enyhítését szolgáló jelenleg alkalmazott technikák.....	29
3.2.1. A szabadságtól való megfosztottság – kezelési javaslatok.....	31
3.2.2. Javaktól és Szolgáltatásoktól való megfosztottság – kezelési javaslatok.....	32
3.2.3. Heteroszexuális kapcsolatokról való megfosztottság – kezelési javaslatok	33
3.2.4. Autonómiától való megfosztottság – kezelési javaslatok	34
3.2.5. Biztonságtól való megfosztottság – kezelési javaslatok.....	35
4. ÖSSZEGZÉS ÉS KONKLÚZIÓ	37
5. IRODALOMJEGYZÉK.....	39

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

bv.	büntetés-végrehajtási
KEK	Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer
EFP	egyénesített fogvatartási programterv
RES	rendkívüli esemény
RIASZ	rendvédelmi igazgatási szolgálatviszony
FBŐ	fegyveres biztonsági őrség
BvOTRK	Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási, Továbbképzési és Rehabilitációs Központ
BvOP	Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága
TÉSZ	Tényleges életfogytiglani szabadságvesztés
HSR	Hosszúidős Speciális részleg
PME	Prediktív Mérőeszköz

1. BEVEZETÉS

1.1. A témaválasztás indoka

A Gresham M. Sykes (1922 – 2010) -féle börtöndeprivációs modell elemeinek¹ fogvatartottakra gyakorolt hatása kimagasló jelentőséggel bír a büntetés-végrehajtási (a továbbiakban bv.) szervezet szakmai munkája és a szabadságelvonás foganatosítása kapcsán, illetve a téma kriminológiai vetületét tekintve. Mivel a bebörtönzés továbbra is a büntető igazságszolgáltatási rendszerek központi eleme marad, a börtönökben² megjelenő és azon belül lezajló deprivációs folyamatok az elítéltek biztonságára gyakorolt hatásának megértése szempontjából kulcsfontosságú, mind a fogvatartottak, mind a bv. személyzet biztonságának a megőrzése és fenntartása szempontjából. Gresham Sykes úttörő munkája rávilágított a bebörtönzés eredendő pszichológiai és szociológiai következményeire, értékes betekintést nyújtva a bv. intézetekben rejlő potenciális biztonsági kockázatokba.

1.2. A téma helye, aktualitása, jelentősége

E kutatás célja abban rejlik, hogy hozzájáruljon a fogvatartottakra gyakorolt deprivációs hatások ismereteink bővítéséhez, illetve hogy feltárja a börtönkörnyezetben dolgozó bv. személyi állományra gyakorolt negatív következményeit. A bebörtönzések világszerte egyre növekvő aránya miatt elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy a börtönbeli „nélkülözés”, amely megfogalmazáson nem az általános nélkülözést értem, hanem az alapvető megfosztottság jelenségét, ami lehet szociális, anyagi illetve érzelmi vetületű, hogyan hathat a fogvatartottak viselkedésére, mentális egészségére és erőszakra való hajlamára. Ennek megfelelően egyre inkább előtérbe kerül a dinamikus biztonság kérdésköre. E folyamatok megértésével a bv. intézetek hatékony stratégiákat dolgozhatnak ki a dinamikus biztonság fenntartására és a sikeres reintegráció elősegítésére, amely fogalmak dolgozat során tisztázásra kerülnek. Sykes tudományos megállapításait a modern kor börtön pszichológiájában is alkalmazzák, viszont megszeretném vizsgálni, hogy mennyire

¹ A Sykes által leírt klasszikus börtön deprivációk a szabadságtól, az autonómiától, a javaktól és szolgáltatásoktól, a heteroszexuális kapcsolattól, és a biztonságtól való megfosztottság.

² Általános értelmezés során „börtön” alatt a büntetés-végrehajtás intézményrendszerét értem, tehát a kifejezés nem egy konkrét végrehajtási fokozatra utal

relevánsak, illetve elavultak az akkori deprivációs modell központi elemei a mai büntetés-végrehajtás számára.

1.3. A célkitűzések megfogalmazása

A dolgozat elsődleges célkitűzései a következők:

- a) A börtönbeli depriváció fogalmának és a bv. intézeteken belüli biztonságra gyakorolt hatásának feltárása.
- b) Sykes által azonosított börtönbeli depriváció öt fő területének elemzését, nevezetesen: szabadságtól való megfosztottság, jogok és szolgáltatások, heteroszexuális kapcsolatok, autonómia³ és biztonság.
- c) A börtönbeli megfosztottság egyes aspektusaihoz kapcsolódó biztonsági kockázatok értékelése.
- d) Azonosítani azokat a kezelési lehetőségeket, amelyek enyhíthetik a börtönbüntetésből eredő biztonsági kockázatokat.
- e) Ajánlások megfogalmazása a biztonság fokozására, a fogvatartottak jólétének⁴ és rehabilitációs⁵ elveinek fenntartása mellett.

1.4. Kutatás módszertana

Kutatásom módszerül a témában született releváns szakirodalmak elemzését választottam. Különös figyelmet fordítottam a dinamikus biztonsággal kapcsolatban megjelent tanulmányokra, amelyek azt elemezték, hogy az egyes börtön deprivációk specifikusan hogyan hatnak a Büntetés-végrehajtás biztonságára, milyen problémákat okoznak és milyen lehetőségeket hordoznak magukban. A kutatás keretében az erre adott hazai és nemzetközi válaszokat és jó gyakorlatokat is elemzem.

³ Autonóm egyén az, aki külső erőktől függetlenül önállóan választja meg nyelvhasználatát, célját, hovatartozását, szabadon fejtheti ki a véleményét és hozhatja meg a döntését.

⁴ A jólét (wellbeing) sokdimenziós fogalom, a jövedelmen és a fogyasztáson kívül beletartozik az egészségi állapot, a megfelelő műveltség megléte.

⁵ Egészségügyi eljárások, ellátások összessége, amelyek célja a helyreállítás vagy pótlás, illetve kompenzáló új képességek kifejlesztését.

2. A BÖRTÖN DEPRIVÁCIÓK DEFINIÁLÁSA

2.1. A dinamikus biztonság

Mielőtt elmélyednénk a deprivációs modell sajátosságaiban, alapvető fontosságú megérteni a dinamikus biztonság fogalmát a bv. intézeteken belül, mert ezek jelentős hatást gyakorolnak a fogvatartottak közérzetére, hangulatára, stresszszintjére, és ezen keresztül a fogvatartottak elhelyezésére szolgáló részleg, valamint bv. intézetek biztonságára. Ezek a feszültségek nem kezelhetők feltétlenül a biztonság statikus elemeivel⁶, csakis a dinamikus elemeken keresztül. A dinamikus biztonság a fogvatartottak kockázati elemeinek és viselkedésének folyamatos értékelését és kezelését jelenti a biztonságos környezet fenntartása érdekében. Tehát dinamikus biztonság alapvetően a fogvatartottakkal való kommunikáción, bánásmódon alapul. *„A fizikai korlátok és egyéb technikai eszközök segítségével fenntartott biztonságot a rájuk bízott fogvatartottakat jól ismerő, készenlétben álló személyzet által nyújtott dinamikus biztonsággal kell kiegészíteni.”* (Európa Tanács, 2006, old.: 19) Ez magában foglalja a bv. személyzet proaktív⁷ intézkedéseit a potenciális biztonsági fenyegetettség azonosítását és kezelését.

A statikus biztonsági intézkedésekkel ellentétben, amelyek a fizikai akadályokra és a felügyeletre támaszkodnak, mint a biztonsági rendszer egy olyan visszatartó részére, ami nélkül az elítélt mindennapi élete elképzelhetetlen. A dinamikus biztonság alkalmazásával felismerhető a börtönélet folyamatosan változó dinamikája, a fogvatartotti populáció összetételének változása, illetve az arra való reagálásnak a fontossága.

Csorba tanulmányából kiindulva a dinamikus biztonság kulcsfontosságú szempontjai a börtönrendszerben a következők. A kockázatértékelés és hírszerzési tevékenység vonatkozásában a dinamikus biztonság magában foglalja az egyes fogvatartottak és a fogvatartotti populáció egésze által jelentett kockázatok átfogó értékelését. A bv. személyzet hírszerzési információkat gyűjt és elemzi a potenciális biztonsági fenyegetéseket, például a tiltott tárgyak bejövetelét, illetve a cserekereskedelem lebonyolítását a bv. intézeteken belül,

⁶ A statikus biztonság mindazon tevékenységek, eljárások és eszközök összessége, amelyek a fogvatartottak biztonságra veszélyes cselekményeinek fizikai megakadályozására, megszüntetésére vonatkoznak.

⁷ A proaktív viselkedés vagy hozzáállás azt jelenti, hogy az egyén vagy szervezet előrelátóan gondolkodik és cselekszik, és megpróbálja előre meghatározni a lehetséges kihívásokat és problémákat.

vagy feltárja a szökési kísérletek. Hazai vonatkozásban a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer⁸ (a továbbiakban KEK) alkalmazza a bv. szervezet. A KEK rendszer két fő eleme a fogvatartási kockázatok felmérése, illetve azokra reagáló kockázatkezelő programok használata. (Somogyvári, 2018) Az egyénre szabott irányítást felismerve fontos, hogy minden egyes elítélt egyedi. A dinamikus biztonság arra törekszik, hogy az egyének sajátos szükségleteivel és kihívásaival foglalkozzon. Olyan tényezőket vesz figyelembe, mint az életkor, a büntetett előélet, a mentális egészségi állapot és a viselkedési minták, illetve korábbi szerhasználat, hogy az egyéniesített fogvatartási programtervet (a továbbiakban EFP) dolgozzon ki és határozzon meg a fogvatartott részére bv. jogviszony ideje alatt.

Személyzeti képzés és fejlesztés nélkülözhetetlen a hatékony dinamikus biztonsághoz, jól képzett és hozzáértő személyi állományra van szükség. A képzési programok számos témát lefednek, beleértve a konfliktusmegoldást, a válságkezelést, a de-eszkalációs⁹ technikákat és a kulturális érzékenyítést, lehetővé téve a személyzet számára, hogy megfelelően reagáljon a különböző helyzetekre. Az együttműködés kapcsán a börtönszemélyzet közötti nyílt kommunikációs csatorna fenntartása létfontosságú a kritikus információk megosztásában és a biztonsági fenyegetésekre adott válaszlépések koordinálásában. A szakterületek közötti együttműködés, beleértve a mentális egészségügyi szakemberekkel és a támogató szolgálatokkal való kommunikációt is, fokozza a dinamikus biztonsági intézkedések hatékonyságát.

A konfliktuskezelés és a feszültségek csökkentése érdekében a nem konfrontatív megközelítéseket helyezi előtérbe. A személyzet tagjai képzést kapnak arra, hogy hatékony kommunikációs és konfliktusmegoldási technikák alkalmazásával kezeljék és megszüntessék a robbanékony helyzeteket, amelyek rendkívüli eseményekhez¹⁰ (a továbbiakban RES) vezethetnek. A dinamikus biztonság integrálja a rehabilitációs és reintegrációs¹¹

⁸ Az elítélt visszaesési és fogvatartási kockázatának a felmérése, értékelése és kezelése érdekében kialakított és működtetett szakmai rendszer.

⁹ Olyan stratégia, amelynek célja az ügyfél negatív érzelmeinek enyhítése a konfliktusok eszkalációjának megelőzése és a panaszok gyors megoldása érdekében.

¹⁰ A fogvatartást érintő természeti vagy ipari katasztrófa, továbbá minden olyan esemény, tevékenység vagy mulasztás, amely a fogvatartott, a börtön állomány, az ellenőrző életét, testi épségét, egészségét, a börtön rendjét, a fogvatartás biztonságát sérti vagy súlyosan veszélyezteti.

¹¹ A fogvatartottak társadalomba történő visszaillesztése munkáltatással, az alap-, közép- és felsőfokú oktatásba való belépés biztosításával, a jóvátételi programokban való részvétellel és a társadalmi felelősségvállalás erősítésével valósul meg.

erőfeszítéseket az átfogó biztonságyrányítási stratégiába. Az oktatási programokhoz, szakképzéshez és tanácsadói szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása segít felkészíteni a fogvatartottakat a társadalomba való sikeres visszailleszkedésre, csökkentve a bűnismétlés valószínűségét.

A monitoring¹², tehát a biztonsági intézkedések hatékonyságának folyamatos nyomon követése és értékelése elengedhetetlen a szükséges korrekciók és fejlesztések elvégzéséhez. A rendszeres értékelések segítenek azonosítani a potenciális fejlesztési területeket, és növelik a bv. biztonsági rendszerének általános biztonságát és hatékonyságát. A személyzetre való összpontosítás létfontosságú. Felismerve a bv. munka kihívásokkal teli jellegét, a dinamikus biztonság a bv. személyi állomány jó munkakörnyezet¹³ kialakítására is hangsúlyt fektet. A támogató programok, például a tanácsadás és a stresszkezelési kezdeményezések hozzájárulnak a személyzet rugalmasságához és a munkával való elégedettséghez. (Csorba, 2008)

A dinamikus biztonság elveinek elfogadásával a bv. intézetek egyensúlyt teremthetnek az intézeti biztonság fenntartása és a reintegráció elősegítése között. Ez a megközelítés elismeri, hogy a biztonsági kockázatokat és a fogvatartottak viselkedését különböző belső és külső tényezők befolyásolják, így a biztonságos és humánus börtönkörnyezet biztosítása érdekében elengedhetetlen a folyamatos alkalmazkodás és az azonnali reagálás. Végző soron a jól megvalósított dinamikus biztonsági rendszer elősegíti az elítéltek sikeres reformját az ideális légkör kialakulását, és a visszaesési arányok csökkentése révén fokozza a közbiztonságot.

2.2. A börtön deprivációk leírása

Sykes amerikai szociológusként számos jelentős kutatást végzett a büntetéssel és a börtönélettel kapcsolatban. Leginkább a "The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison" (1958) című művével vált ismertté, amelyben a börtönkörnyezetet és a fogvatartottak közötti társadalmi dinamikát vizsgálta.

¹² Tágabb értelemben: ellenőrzés, ellenőrző, megfigyelés, megfigyelő.

¹³ A szervezetben a jó klíma megteremtése egy sor olyan tevékenység és feladat végrehajtásából áll, amelyek bizonyos módon megelégedést váltanak ki a munkavállalókban és ösztönzik motivációjukat.

Sykes kutatása a börtönkörülmények hatásairól, és olyan fogalmakat vezetett be, mint a "pokoli következmények"¹⁴ (perversions of consequence) és a "rabközösség"¹⁵ (inmate society). Munkája hozzájárult ahhoz, hogy jobban megértsük a börtönrendszer dinamikáját, a fogvatartottak közötti hierarchiát és a börtönkörnyezet hatásait az egyének viselkedésére és pszichéjére. Érdeklődése a külvilágtól való elzárás szociális következményeinek és a büntetés céljainak megértésére irányult.

Művében leírt öt deprivációs jellemzőt fokozott biztonsági intézkedésekkel rendelkező börtönben végzett kutatásai alapján fogalmazta meg. (Sykes, 2007) A következtetéseit és a megfosztottság legfőbb elemeit azáltal azonosította, hogy részletesen elemezte a börtönéletet, az ott élő fogvatartottak tapasztalatait és azoknak a változásoknak a hatását, amelyeket a börtönkörnyezet okozott. Sykes börtönbeli deprivációi, más néven az "Öt depriváció", a deprivációs modelljének kulcsfontosságú elemei. Sykes azzal érvelt, hogy a börtönkörnyezet eredendően bizonyos szabadságok és kiváltságok elvesztésével jár, amelyeket az egyének a külvilágban élveznek vagy éppenséggel a szabad élet természetes velejárói. A börtön, a jogilag kiszabott büntetésen túl, Goffman totalitás fogalmából eredően ami a szabadság elvonás ideje alatt olyan intézményrendszert feltételez ami folytonos kontroll alatt tartja az elítéltet, továbbá irányítja és ellenőrzés alá vonja amikor teheti, és ezáltal még ezeket is elveszi a bent lévőktől. (Goffman, 1971) Ezek a megfosztások jelentős pszichológiai és szociológiai következményekkel járnak a fogvatartottak számára. A Sykes által azonosított öt jellemző a következő (Sykes, 2007):

- Szabadságtól való megfosztás: A szabadságtól való megfosztás a szabadság és az autonómia elvesztésére utal, amely a bebörtönzéssel jár. A fogvatartottakat a börtön falai közé zárják, és mozgásukat erősen korlátozzák. Szigorú napi rutinhoz kell tartaniuk magukat, és követniük kell a bv. személyzet által meghatározott szabályokat és előírásokat.
- Jogok és szolgáltatások megvonása: A fogvatartottak gyakran tapasztalják, hogy bizonyos jogokhoz és alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférésük korlátozott, amelyeket

¹⁴ Büntetés-végrehajtási rendszer következményeire utal, és azt állítja, hogy a börtönökben tapasztalható kemény körülmények és szigorú büntetések hosszú távon nem vezetnek a börtönökből szabaduló elítéltek javuló viselkedéséhez vagy visszailleszkedéséhez a társadalomba.

¹⁵ A fogalom azt jelenti, hogy a börtönökben létrejön egy sajátos társadalmi struktúra és kultúra az elítélt fogvatartottak között, amely különbözik a külvilági társadalomtól.

a külvilágban élők természetesnek tartanak. Ezek közé a jogok közé tartozhat a szólásszabadság, a magánélethez fűződő jogok és a választójog. Ezen túlmenően a fogvatartottak hozzáférése az oktatáshoz, az egészségügyi ellátáshoz és a rehabilitációs programokhoz korlátozott vagy nem megfelelő lehet.

- A heteroszexuális kapcsolatoktól való megfosztottság: Azon elítéltek esetében, akik a bebörtönzésük előtt intim kapcsolatban éltek, a partnerüktől való elszakadás az érzelmi támogatás és a társaság elvesztését eredményezi. Továbbá azon fogvatartottak is beleértendőek ebbe a kategóriába akik úgy szakadtak el a külvilágtól, hogy nem volt partnerük, családjuk, de kivétel nélkül az identitásuk a heteroszexuális oldalt erősíti, viszont egy kizárólag férfiakból illetve nőkből álló csoportban aggodalomra adhat okot hogy a férfiasságuk illetve nőiességük sérülhet függetlenül attól, hogy homoszexuális viszonyba belekényszerültek, vagy esetleg megfizették érte anyagi ellenszolgáltatás formájában. (Boros; Csetneky, 2002) „*Ha valaki – nem igazi homoszexulisként – folytatt valamilyen okból bent effajta tevékenységet, annál különösen hosszú időre lerombolodhat az énkép.*” (Boros; Csetneky, 2002, old.: 125) A heteroszexuális kapcsolatok hiánya magányérzethez, érzelmi szorongáshoz és a külvilágtól való elszigeteltség érzéséhez vezethet.

- Az autonómia megvonása: A börtönkörnyezetet szigorú szabályok és előírások jellemzik, amelyek korlátozzák a fogvatartottak döntési jogkörét mindennapi életük felett. A fogvatartottak csak korlátozottan rendelkeznek az időbeosztásuk, az életvitelük és az erőforrásokhoz való hozzáférésük felett. Ez hatványozottan előidézhetheti az immanens börtönártalmak¹⁶ egyikét az inkapacitációt amely az elítéltek kezdeményező aktivitásának megbénítását jelenti.

- A biztonság megvonása: A börtönkörnyezetben a fogvatartottak különböző biztonsági fenyegetéseknek vannak kitéve, mint például az erőszak, az áldozattá válás és az állandó félelem a bántalmazástól.

¹⁶ Ezek olyan ártalmak, melyek a börtön valóságának szerves, immanens és tagadhatatlan részei, ugyanakkor tabutémának számítanak, és voltaképpen az egész társadalom negatív aspektusait mutatják meg, nem csak a börtönét.

E börtönön belüli nélkülözések hatásainak megértése kulcsfontosságú a bv. intézetek számára, hogy olyan stratégiákat és beavatkozásokat dolgozzanak ki, amelyek elősegítik a rehabilitációt, támogatják a fogvatartottak mentális jólétét és csökkentik a visszaesési arányokat. A börtönkörnyezetben a fogvatartottak előtt álló kihívások felismerése humánusabb és hatékonyabb megközelítésekhez vezethet a bebörtönzés terén, a fogvatartottak jólétére és a szabadulás utáni sikeres társadalmi visszailleszkedésre helyezve a hangsúlyt.

Látnunk kell azt is, hogy a börtön deprivációk nélkül nem létezik, ami a totális intézmény (Goffman, 1971) jellemzőiből adódik. Ugyanakkor ezek a kínok¹⁷ ahogy Shammass fogalmaz (Shammass, 2017) jogilag megszabott büntetésen és előírásokon felül érik a bent levőket, és számos problémát okozhatnak. Azonban ahogy látni fogjuk, nem mindegy, hogy ezek a hatások, feszültségek, kínok és frusztrációk milyen mértékűek, és ezekre a bv. szervezete milyen válaszokat ad.

A Sykes-i deprivációs modellt több kritika is érte az évek során. Bár a modell sokat tett azért, hogy megértsük a börtönkörnyezet és a fogvatartottak élményeinek dinamikáját, néhány kritikus szerint vannak olyan aspektusok, amelyeket a modell nem vesz figyelembe vagy túl egyszerűen kezel.

Papp szerint az e fajta megfosztottság ami a börtönártalmak¹⁸ egyikét jelenti, egyfajta „relatív depriváción” alapszik, ami úgy értelmezhető, hogy a kinti életükhöz képest ezek a szükségletek nem, vagy csak korlátozottan hozzáférhetők a fogvatartottak számára. Viszont ez a megközelítés olyan téren sebezhetővé válik, hiszen azt feltételezi, hogy a börtönbe kerülésük előtt ezek mind elérhetőek voltak a számukra. Ez viszont nem minden esetben lehet igaz. (Papp, 2010)

¹⁷ Nehezen elviselhető lelki illetve fizikai fájdalom. Kifejezést a börtönkörülményekre és a börtönélet nehézségeire alkalmazom.

¹⁸ A börtönártalom az a közeg, amelyen keresztül a fogvatartott személyisége a börtönközeg negatív részével kerül kapcsolatba. Jelenlegi ismereteink alapján azt mondhatjuk, hogy nem létezik olyan büntetés-végrehajtási intézmény, ahol ezek az ártalmak ne lennének valamilyen formában felfedezhetőek.

2.2.1. A szabadságtól való megfosztottság – ennek biztonsági kockázatai

A hosszú távú börtönben töltött idő során megtapasztalt szabadságvesztés nagy hatást gyakorol az egyén személyiségére és viselkedésére. A börtönkörnyezet, amelyet szigorú rutinok, korlátozott autonómia és a társadalomtól való elkülönülés jellemez, számos pszichológiai és viselkedési változást eredményezhet a fogvatartottakban. Ezek a változások viszont különböző módon befolyásolhatják a bv. biztonsági rendszerét. Ha egy olyan fogvatartottról beszélünk aki hosszú ítéletet kapott, például életfogytiglani szabadságvesztést¹⁹ vagy tényleges életfogytiglani szabadságvesztést (a továbbiakban TÉSZ) amely kizárja annak lehetőségét hogy 40 évnél korábban a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét megvizsgálják, ezekben az esetekben a bv. szervezet kialakított egy olyan speciális jogintézményt, a Hosszúidős Speciális részleget (a továbbiakban HSR), amely hivatott az effajta deprivációs károkat kezelni, és a biztonságos fogvatartás érdekében olyan protokollt alkalmazni, amelyek egy enyhébb ítéletet töltő fogvatartott esetében nem lennének relevánsak. Ebben a speciális esetben a reintegrációs érdekek is átalakulnak és megváltoznak, hiszen nem biztos hogy az ilyen ítéletet töltő embereknel a társadalomba való visszailleszkedésének az elősegítése a legfőbb cél, jobban inkább az intézeti rendbe való beilleszkedés elősegítése az elsődleges.

Az 1978-ban és 1980-ban angol és amerikai börtönökben hosszúítéletes fogvatartottak vonatkozásában végzett kutatást Richards (1978) és Flanagan (1980). A börtönártalmak alapozva mérte fel a stresszorokat „probléma-rangsoroló” interjú segítségével (problémák, mint például az alap és luxuscikkek²⁰ hiánya, társas élet hiánya stb.) A Richards által interjúztatott fogvatartottak leginkább aggasztó problémái a szabadságtól való megfosztottsággal kapcsolatosak. (Richards, 1978) Flanagan kutatása rávilágított egy másik aggasztó tényezőre, amely a társas élet hiányához köthető. (Flanagan, 1980) A kutatások tükrében Fekete a következőt állapította meg „(...) a hosszúítéletesek megfosztottsága elsősorban az idő strukturálása jogának hiányát, a családtól való elszakítottság érzését, az önbecsülés és önazonosság megtartásának képességét takarja.” (Fekete, 2021/2, old.: 133)

¹⁹ Gyakorlatilag 15 év után lehetséges a szabadulás, de ehhez szükséges annak bizonyítása, hogy az elítélt nem fog ismét bűnt elkövetni.

²⁰ Bármilyen, ami a maga kategóriájában a legjobb vagy a legdrágább, illetve ami a legnagyobb kényelmet nyújtja vagy élvezetet adja az embernek, rendszerint olyan dolog, ami az élethez vagy egészséghez nem szükséges.

Ennek kapcsán vizsgáljuk meg annak legfontosabb szempontjait, hogy a hosszan tartó szabadságelvonás hogyan hat az ember személyiségére, és milyen következményekkel jár ez a börtönbiztonsági rendszerre nézve.

A hosszú távú bebörtönzés intézményesüléshez vezethet, ami azt jelenti, hogy az egyének hozzászoknak a strukturált és szabályozott börtönkörnyezethez. Ez a folyamat gyakran az intézeten kívüli önálló életvitelhez szükséges adaptív készségek elvesztését eredményezi. Az intézményesített elítéltek függővé válhatnak a börtönrendszertől, és a szabadulás után kihívást jelent számukra a társadalomba való visszailleszkedés. A börtönkörnyezettől való fokozott függőségük hatással lehet a biztonságra, mivel ellenállhatnak az intézmény ismeretének és rutinjának elhagyása ellen. A börtönbüntetés elősegíti egy egyedi börtönszubkultúra kialakulását, amelyet saját normái, értékei és viselkedési formái jellemeznek. A fogvatartottak a hosszan tartó szabadság elvonáshoz úgy alkalmazkodnak, hogy a börtönkörnyezetben kialakítják saját társadalmi struktúráikat és magatartási kódexeiket. Ez a szubkultúra ösztönözheti a titkolózást, az állománnyal szembeni bizalmatlanságot és a külső ellenőrzéssel szembeni ellenállást, ami potenciálisan alááshatja a biztonsági rendszer működését.

A fogvatartottak mindig megküzdési mechanizmusokat alakítanak ki a szabadság elvesztéséből eredő stressz, frusztráció és elszigeteltség kezelésére. Néhányan agresszióhoz, manipulációhoz vagy más negatív viselkedéshez folyamodhatnak, hogy fenntartsák a kontroll érzését vagy megvédjék magukat. Ezek a megküzdési stratégiák hozzájárulhatnak a biztonsági kockázatokhoz, mivel a fogvatartottak a szabályok megszegésével vagy akár erőszakkal próbálnak meg eligazodni a korlátok közé szorított környezetükben. Ez említett viselkedések mentén kialakuló informális hierarchia²¹, valamint a fogvatartotti szubkultúra²² felszámolhatatlansága, vezet a tiltott tárgyak használatához, csempészéshez amely a totalitás ellen irányuló válasz reakció. Ebből következik, hogy minél nagyobb a kényszer annál nagyobb az ellenállás – ezt nevezzük reaktancia elvének. (Lehoczki, 2020) A szabadságtól való megfosztás fokozott bizalmatlanságot illetve manipulációt eredményezhet másokkal szemben, beleértve a bv. személyi állományát is. A totális intézmény belső ellentmondásaiból eredően a bv. személyzet alsóbbrendűként bélyegzi meg a fogvatartottat, sérelmet okoz neki,

²¹ Az informális szervezet az, amely spontán módon merül fel a szervezet tagjai között a közös terek és feladatok megosztása révén.

²² Ez a szubkultúra a fogvatartottak közötti viselkedést, értékeket, normákat és hagyományokat tartalmazza, amelyek eltérhetnek a külvilágban elfogadott normáktól és értékektől.

mindazonáltal elvárja, hogy ezt nem csak jogosnak ismerje el, hanem úgy, hogy ez az ő saját érdekét szolgálja. (Lehoczki, 2020) A fogvatartottak ügyesen manipulálhatják a személyzet tagjait, hogy előnyökhöz jussanak, vagy kihasználják a biztonsági rendszer gyenge pontjait. Ez alááshatja a személyzet tekintélyét és biztonsági résekhez vezethet.

A személyes szabadság hiánya a frusztráció, a tehetetlenség és a csapdába esés érzéséhez vezethet, ami hozzájárulhat az általános pszichológiai di stresszhez²³. Azzal, hogy a bv. intézetek foglalkoznak a hosszan tartó szabadságmegvonás töltő egyén személyiségére gyakorolt hatásával, jobban eligazodhatnak a fogvatartottak viselkedésének összetettségében, elősegíthetik a biztonságosabb börtönkörnyezetet, és fokozhatják biztonsági rendszerek hatékonyságát.

2.2.2. Javaktól és Szolgáltatásoktól való megfosztottság – ennek biztonsági kockázatai

Ez a tényező magában foglalja a különböző anyagi erőforrások és alapvető szolgáltatások korlátozását vagy megtagadását, amelyekhez az egyének a szabad világban hozzáférhetnek. E nélkülözésnek a fogvatartottakra gyakorolt hatásai széles körűek lehetnek, és kihatnak a börtönbiztonsági rendszerre.

Shammas véleménye alapján, a különböző javak és szolgáltatások megvonása, kielégületlenséghez vezethet. Ide értendő az alapvető szükségletek, mint pl.: élelmiszer, ruházat és személyes higiéniai cikkek hiánya ami a normálisnak mondható élet és egzisztencia nélkülözhetetlen kelléke. Ez fizikai kényelmetlenséget, és a fogvatartottak általános közérzetének, illetve életminőségének romlását eredményezheti. Az oktatási anyagokhoz, szabadidős tevékenységekhez és egyéb kényelmi szolgáltatásokhoz való korlátozott hozzáférés csökkenti a személyes növekedés és fejlődés lehetőségeit. A fogvatartottak frusztrációt és elégedetlenséget tapasztalhatnak a szabad világban megszokott luxuscikkek hiánya miatt. Ez a tehetetlenség érzését, neheztelést és az igazságtalanság fokozott érzését eredményezheti. A korlátozott erőforrások miatt a fogvatartottak között versengés és konfliktus alakulhat ki. A szűkösség fokozott társadalmi feszültségekhez és az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés körüli vitákhoz vezethet, ami a börtönben biztonsági incidenseket eredményezhet. Az áruk és szolgáltatások hiánya arra készítheti a

²³ A di stressz a negatív érzelmek széles skáláját foglalja magában a szomorúságtól, a félelemtől, a pánikon keresztül a depresszióig.

fogvatartottakat, hogy cserekereskedelemben kezdjenek, vagy informális gazdaságot hozzanak létre a börtönben a szükséges cikkek beszerzése érdekében. Ez potenciális biztonsági problémákhoz vezethet, és kihívást jelenthet a bv. személyi állománya számára az effajta tevékenységek ellenőrzése és szabályozása során. (Shammas, 2017)

Ennek alapján úgy gondolom, hogy a börtönbiztonsági rendszerre gyakorolt hatások a következők:

- Biztonsági incidensek: A javak és szolgáltatások megvonása hozzájárulhat a biztonsági incidensekhez, például lopáshoz, erőszakhoz és a fogvatartottak közötti tiltott tárgyak csereügyletéhez. A személyzetnek be kell avatkoznia az erőforrások szűkössége miatt kialakuló konfliktusokba, ami tovább terheli a biztonsági rendszert.
- A személyzet biztonsági aggályai: Ahogy a fogvatartottak a nélkülözés miatt frusztrálttá és elégedetlenné válnak, a személyzet tagjai fokozott ellenséges hangvétellel és agresszióval szembesülhetnek. Ez biztonsági kockázatot jelenthet a bv. személyzet számára, ami fokozott biztonsági intézkedéseket tesz szükségessé, hogy megvédjék magukat az esetleges sérülésektől.
- A fogvatartottak szabálykövető magatartása: Az élvezeti cikkektől²⁴ való megvonása befolyásolhatja a szabályok és előírások betartását. Ha a fogvatartottak a rendszert igazságtalannak vagy közömbösnek érzékelik, kevésbé hajlamosak együttműködni a hatóságokkal, ami a börtönkörnyezet kezelését nehezebbé teszi.

Az effajta deprivációs tényező fogvatartottakra gyakorolt hatásainak kezelésével és a negatív hatások enyhítését célzó intézkedések végrehajtásával a bv. intézetek hozzájárulhatnak egy humánusabb és biztonságosabb börtönkörnyezet kialakításához, ami végső soron elősegíti a fogvatartottak sikeres reintegrációját.

²⁴ Az "élvezeti cikkek" kifejezés általában olyan termékeket vagy tevékenységeket jelöl, amelyeket az emberek szórakozás, kikapcsolódás vagy élvezet céljából fogyasztanak vagy végeznek. (pl.: dohánytermék, alkohol tartalmú italok)

2.2.3. Heteroszexuális kapcsolatokról való megfosztottság – ennek biztonsági kockázatai

A fogvatartottak közötti heteroszexuális intim kapcsolat kivitelezhetetlennek bizonyul a szabadságvesztésük során, hiszen azt alapvetően meghatározza az elhelyezésre vonatkozó, nemek szerinti differenciálás szabálya. Más szóval ez a fajta szexualitás le van korlátozva a börtönkörnyezeten belül. A deprivációnak ez a sajátos aspektusa számos negatív hatással lehet mind a fogvatartottakra, mind a börtön biztonsági rendszerére, befolyásolva a bv. intézet általános dinamikáját és biztonságát. Vizsgáljuk meg a heteroszexuális kapcsolatokról való megfosztás negatív hatásait és a börtön biztonsági rendszerére.

A fogvatartottak körében a heteroszexuális kapcsolatokról való megvonás érzelmi stresszhez és az elszigeteltség érzéséhez vezethet, hiszen az ellenkező nem hosszantartó hiánya önértékelés rombolódást eredményezhet, amely gátolhatja a reintegrációs erőfeszítéseket. *„Egyrészt egy kizárólag férfiakból álló közösségben a maszkulinitás fokozott értéket nyer, másrészt a heteroszexuális aktivitás teljes hiánya negatív hatást gyakorol az énkép férfiúi státuszra vonatkozó részére.”* (Kovács, 2019, old.: 12) A romantikus kapcsolatok és a meghitt társaság hiánya magányt, szomorúságot és frusztrációt okozhat. Az ilyen érzelmi zavarok hozzájárulhatnak a pszichológiai stresszhez, ami potenciálisan hatással lehet a fogvatartottak viselkedésére és a nehezebb kezelhetőséget eredményezhet, amely biztonsági veszélyeket rejthet magában. A heteroszexuális kapcsolatok gyakran hozzájárulnak az egyén szélesebb körű szociális támogató hálózatának fenntartásához. Ezeknek a kapcsolatoknak a megvonása a társas kötelékek összeomlásához vezethet, gyengítve azokat a támogató rendszereket, amelyek egyébként segíthetnének a fogvatartottaknak megbirkózni a bebörtönzés kihívásaival.

Kockázati tényezőként merül fel a heteroszexuális kapcsolatok megvonásából fakadó érzelmi szorongás. Egyes elítélteket arra készíthet, hogy a szabályok megsértésébe vagy szabálysértésbe bocsátkozzanak, hogy ezáltal figyelmet keressenek, hiszen a szexuális túlfűtöttség és ennek kielégítetlensége eredményezheti az ingerlékeny viselkedési típusok egész tárházát, mint pl.: az aktívan ellenszegülő fogvatartottak²⁵ sokaságát, ami biztonsági kockázatot jelenthet. Ez megzavarhatja a börtön általános rendjét és biztonságát. A

²⁵ Az aktív ellenszegülést tanúsító személy, aki nem veti magát alá a jogszervi intézkedésnek, magatartásával fizikai erőlködés útján is igyekszik azt megakadályozni.

börtönkörnyezet a heteroszexuális kapcsolatoktól való megfosztottság és a fogvatartottak által megtapasztalható társadalmi elszigeteltség miatt a szexualitással kapcsolatos egyedi alternatív dinamikához vezethet. Csak röviden arról, hogy a homoszexualitás hogyan befolyásolhatja az egyén önképét, és hogy néha hogyan szolgálhat a heteroszexuális kapcsolatok helyettesítésére.

A heteroszexuális kapcsolatok hiányára adott válaszként homoszexuális, illetve más szexuális identitású kapcsolatok alakulhatnak ki a börtönben. A fogvatartottak közötti erőszakos viselkedés és a szexuális erőszak lehet a hatalom megszerzésének vagy megtartásának eszköze. Ezek a megjelenő dominancia alapú erőszakra épülő egyoldalú szexuális késztetések olyan súlyos problémát jelentenek, amelyek sajátosak a börtönkörnyezetben, és gyakran kapcsolódnak a hatalmi egyenlőtlenségekhez. A fiatalkorú fogvatartottak esetében ez a jelenség hatványozottan megjelenhet hiszen a fiatalkorúak gyakran sebezhetőbbek és kevésbé tapasztaltak lehetnek a börtönkörnyezetben, illetve a szexuális identitás keresésének meghatározó időszaka ezt a korcsoportot jobban érinti.

Gyakran előfordulhat, hogy nehezebben tudják megvédeni magukat vagy elutasítani az erőszakot. A fogvatartottak érzelmi és intim kapcsolatokat alakíthatnak ki azonos nemű személyekkel, hogy így keressenek vigaszt, társaságot és a valahová tartozás érzését. *„Nagyrészüket a szabad életbe visszatérve képes a normál, heteroszexuális aktivitásra.”* (Boros; Csetneky, 2002, old.: 107) Egy olyan környezetben, ahol a heteroszexuális kapcsolatok korlátozottak vagy hiányoznak, más szexuális identitások jelenhetnek meg és ezek a kapcsolatok a heteroszexualitás által kínált érzelmi és kapcsolati szempontok helyettesítésére szolgálhatnak. Ez magában foglalhatja az érzelmi támogatást, az intimitást és a kötődés érzését. A női fogvatartottak esetében az effajta párkapcsolatok létrejöttének motivációja nagyrészt érzelmi alapokon nyugszik, nem pedig szexualitás kielégítését szolgálja. Boros és Csetneky szerint - A nők nagyrésze nehezebben éli meg a család illetve barátok elvesztését a börtönbe bevonulás során, és kell valaki aki az érzelmi igényeit kielégíti, aki ebben az esetben nem lehet más csak egy zárkatárs. (Boros; Csetneky, 2002)

Összefoglalva úgy gondolom, hogy a heteroszexuális késztetések tartós elfojtása hatással lehet az egyén érzelmi-indulati életére, társas kapcsolataira, önértékelésére, önképére. A bv. környezet egyedi kihívásai azonos neműek kapcsolatainak kialakulásához vezethet, vagy más szexuális alternatív módszerek kipróbálását eredményezheti, amelyek gyakran a

heteroszexuális kapcsolatok helyettesítésére szolgálnak, érzelmi támogatást és társaságot nyújtva a nélkülözés és elszigeteltség kontextusában. E dinamikák összetettségének megértése és kezelése alapvető fontosságú az emberségesebb és biztonságosabb börtönkörnyezet megteremtéséhez és az ebből következő biztonsági fenyegetések elhárítására.

2.2.4. Autonómiától való megfosztottság – ennek biztonsági kockázatai

Az autonómiától való megfosztás a börtönben töltött idő kapcsán az egyén azon képességének szándékos korlátozására vagy elvesztésére utal, hogy olyan választásokat, döntéseket és cselekedeteket hozzon, amely a fogvatartott saját meggyőződéséből fakad. Az önállóság elvesztésének a hatása a fogvatartottakra, a börtönbiztonsági rendszerre és a bv. személyzetre sokrétű negatív hatásként csapódhat le, és a bv. környezet különböző aspektusait befolyásolhatja.

Shammas gondolatai alapján az autonómia szorosan kapcsolódik az egyén identitás és méltóságérzetéhez. Ha a fogvatartottakat megfosztják a választás szabadságától, az önértékelés érzése alááshatja őket, ami az önbizalmuk és önbecsülésük elvesztéséhez vezethet. Az autonómia elengedhetetlen a személyes növekedéshez és fejlődéshez. Az önálló alapvető döntésektől megfosztva a fogvatartottak nehézkesen tudnak részt venni olyan önfejlesztő tevékenységekben, oktatásban vagy szakmai programokban, amelyek hozzájárulnak a reintegrációjukhoz. Hiszen a társadalomba való visszailleszkedés eléréséhez a szakterületek által nyújtott segítséget az elítéltnak saját elhatározásából kell kérnie, de ha döntés lehetősége korlátozva van, ez hatással lehet a tenni akarás komolyságára is. Ezért fontos, hogy ha a mindennapi rutinban bv. személyzet dönt a fogvatartott helyett, akkor legalább a látszatát hagyjuk meg annak hogy önálló elhatározásból jutott ezekre a döntésekre, amely a börtönélet kapcsán felmerülhet. (Shammas, 2017) *„A beszabályozott rendszeren belül mindig találhat olyan kisebb szituációkat, amelyekben érvényesülhet autonómiája.”* (Kovács, 2019, old.: 12)

Néhány elítélt az autonómia megvonására a szabályok megsértésével reagálhat, hogy visszanyerje az irányítás érzését, vagy megerősítse függetlenségét. Az önálló döntések megvonása fokozott izgatottsághoz és ellenálláshoz vezethet a fogvatartottak körében, akiket frusztrál a környezetük feletti kontroll hiánya. Ez konfliktusokhoz vezethet mind a fogvatartott társakkal, mind a személyzettel. (Shammas, 2017) *„A börtön előírásai és*

parancsai azért keltik fel a fogvatartottak ellenérzését, mert az ő szemszögükből nincs értelmük.” (Lebujos, 2006, old.: 79)

Ennek alapján úgy gondolom, hogy a börtönbiztonsági rendszerére gyakorolt hatások a következők:

- A rend eróziója: Az autonómia széleskörű megvonásával jellemezhető börtönkörnyezet erodálhatja²⁶ a létesítmény általános rendjét és ellenőrzését, ami megnehezíti a biztonság fenntartását.
- Kihívások a szabályok betartása: Ha a fogvatartottak úgy érzik, hogy nincs hatalmuk, és nem rendelkeznek a környezetük feletti kontrollal, akkor kevésbé tudnak megfelelni a börtönszabályoknak és rendelkezéseknek.
- Fokozott fogvatartotti feszültségek: Az autonómia megvonása hozzájárulhat a börtön feszültebb és ingatagabb légköréhez, növelve a fogvatartottak közötti viták és konfliktusok valószínűségét, amely biztonsági intézkedéseket vonhat maga után.

Az bv. személyi állomány a kiegyensúlyozottabb és humánusabb bv. környezet kialakítására törekedhet, amely elősegíti a biztonságot, a reintegrációt és minden érintett jólétét.

2.2.5. Biztonságtól való megfosztottság – ennek biztonsági kockázatai

A deprivációs modell szempontjából, a tudományos dolgozat ezen részének célja, hogy kiemelve a biztonságtól való megfosztottság mint a fogvatartottak jólétét és általános biztonságát egyaránt befolyásoló kritikus tényező kezelésének fontosságát. A fogvatartottak fizikai és pszichológiai biztonságérzete egyaránt csorbulhat, ami mélyreható problémát eredményezhet illetve negatívan hat a mentális jólétükre és a bebörtönzéshez való általános alkalmazkodásukra.

Lebujos értekezéséből kiindulva a következőképpen hat az egymás ellen elkövetett fizikai és pszichológiai terror²⁷ a fogvatartottakra és biztonságérzetükre. A fizikai erőszaknak, vagy a

²⁶ Erodál - Lassan pusztul, eróziónak van kitéve.

²⁷ Ezzel a fogalommal illetjük az erőszakos, kíméletlen módszereket, eljárásokat, hatalmaskodást is.

fenyegetésnek való állandó kitettség a fogvatartottak körében félelem és szorongás környezetét teremti meg. A gyengébb idegrendszerrel rendelkező fogvatartott úgy élheti a mindennapjait a börtön falain belül, ha olyan zárcaközösséget²⁸ jelölnek ki a számára a differenciálás szabályok értelmében, ahol attól tarthat, hogy előbb vagy utóbb a zárkatársai próbára teszik és akarva vagy akaratlanul „belekötnek”, hogy teszteljék azt, hogy egy ilyen helyzetbe hogyan reagál a történésekre és ezáltal vonjanak le következtetést, hogy a fogvatartotti hierarchiában milyen helyet tölt be. (Lebujos, 2006)

A fizikai bántalmazástól tartó fogvatartottak gyakran a hiperéberség²⁹ állapotába kerülnek, ahol folyamatosan résen vannak a potenciális fenyegetések miatt. Ez a folyamatos éberségi állapot tovább rontja biztonságérzetüket és nyugalmukat. Az egymás ellen elkövetett pszichológiai terror magában foglalja a megfélemlítést, a manipulációt és a pszichológiai taktikák alkalmazását a félelem és a tehetetlenség előidézésére. Ez történhet szóbeli fenyegetések, zaklatás vagy pszichológiai taktikák szándékos alkalmazása formájában, amelyek célja az egyén pszichológiai ellenálló képességének megtörése. A pszichológiai terrornak a fogvatartottak biztonságérzetére gyakorolt hatása lehet. A pszichológiai terror a fogvatartottak körében a bizalom megromlásához vezethet, ami megnehezíti számukra, hogy értelmes kapcsolatokat alakítsanak ki, vagy támogatást kérjenek másoktól.

Mind a fizikai, mind a pszichológiai terror mélyen befolyásolja a fogvatartottak biztonságérzetét a bv. környezetben, ez viszont számos negatív következménnyel járhat, beleértve a fokozott stressz-szintet, a megterhelt mentális egészséget és a reintegrációs erőfeszítések kihívásait.

2.3. A deprivációs modell és az import modell

Sykes nevéhez fűződő deprivációs modell és az import modell két befolyásos elmélet a kriminológia és a büntetőjog területén, amelyek megvilágítják a fogvatartás hatását a fogvatartottak viselkedésére és a bv. intézeteken belüli társadalmi dinamikára. Ezeket az elméleteket Sykes "A foglyok társadalma" (1958) című korszakalkotó művében mutatta be, amely a fogvatartás hatását vizsgálta a fogvatartottak viselkedésére. A deprivációs modell a

²⁸ Ezek a zárcaközösségek különböznek az "inmate society"-től, mivel az előbbieket azon fogvatartottak között jöhetnek létre, akik ugyanabban a zárkában élnek, és közvetlen kapcsolatban állnak egymással.

²⁹ Fokozott figyelő, vigyázó állapot valaminek megőrzésére, vagy készenlét valaminek vagy valakinek a várására, támadására.

fogvatartottak által a szabadságelvonás miatt elszenvedett eredendő veszteségekre és nélkülözésekre összpontosít, míg az import modell a fogvatartottak előzetes szocializációjának a börtönben való viselkedésükre és interakcióikra gyakorolt hatását hangsúlyozza. Mindkét modell megértése kritikus fontosságú a bv. szervezeten belüli biztonságot és reintegrációt elősegítő átfogó stratégiák kidolgozásához. Vizsgáljuk meg az egyes modelleket, és beszéljük meg a köztük lévő különbségeket, bár mind a deprivációs modell, mind az import modell alapvető fontosságú a börtönkörnyezet életének megértéséhez, elsődleges fókuszukban különböznek egymástól.

A viselkedés okai a deprivációs modell szerint a bebörtönzés negatív következményei a szabadság, az autonómia és a biztonság elvesztéséből erednek, amely a fogvatartottak mindennapi viselkedése, illetve megnyilvánulásai a megfosztottság okozta válaszütemük, ami utolsó mentsvárként frusztrációhoz, agresszióhoz és ellenálláshoz vezethet.

Evvel szemben az importmodell azt sugallja, hogy a fogvatartottak börtönön belüli viselkedését a korábbi életükből származó hovatartozásuk, értékeik és társadalmi normáik befolyásolják, hiszen ezt hozzák magukkal a börtönkörnyezetbe. A társadalmi csoportosulások és hovatartozások befolyásolhatják a viselkedést és az interakciókat, ami feszültségekhez vagy szolidaritáshoz vezethet a börtönközösségen belül.

Úgy gondolom, hogy mindkét modell hatást gyakorol a biztonsági rendszerre hiszen a deprivációs modell rávilágít arra, hogy a fogvatartottak által tapasztalt depriváció különböző aspektusainak kezelése kulcsfontosságú a bv. intézeteken belüli biztonság fenntartása szempontjából. A depriváció negatív hatásainak megértésével és enyhítésével a bv. intézetek biztonságosabb környezetet teremthetnek.

Az import modell hangsúlyozza annak fontosságát, hogy felismerjük és kezeljük azokat a meglévő társadalmi dinamikákat, amelyeket a fogvatartottak magukkal hoznak a börtönbe. A társadalmi csoportok közötti potenciális konfliktusok és rivalizálás kezelése létfontosságú lehet a fogvatartottak interakcióival kapcsolatos biztonsági kockázatok minimalizálásához.

2.4. A börtönártalmak

A börtönártalmak azokat a negatív eredményeket, következményeket és káros hatásokat jelenti, amelyek a bv. intézetekben a börtönkörnyezet, a gyakorlatok és az interakciók következtében keletkeznek. A fogvatartottak és a bv. személyi állománya által egyaránt tapasztalt fizikai, pszichológiai, szociális és érzelmi ártalmak széles skáláját foglalja magában. A börtönártalmak gyakran összefüggenek egymással, és olyan kaszkád³⁰ szerű hatásokkal járhatnak, amelyek befolyásolják a bv. intézetek általános jólétét, biztonságát és működését.

Fliegauf szerint „*A börtönártalmakat egységesen úgy határozhatnánk meg, hogy mindazon ártalmak, amelyek a börtön diszfunkcionális³¹ működése következtében keletkeznek, vagy súlyosbodnak*” (Fliegauf, 2006/4, old.: 45) A börtönártalmak leginkább szabadulás után fejtik ki igazi hatásukat, mivel olyan magatartási, érzelmi, valamint látásmódbeli minták vésődnek be, amelyek a társadalom nagyrésztében inadaptívak.³² Crewe több tudományos munkája utal arra, hogy a börtönártalmak milyen módon alakulnak át. (Crewe, Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment., 2011) (Crewe, Power adaption and resistance in a late-modern men's prison, 2007) A börtönpszichológia három nagy csoportot különít el egymástól, ha börtönártalmakról beszélünk: a klasszikus, az importált, illetve az immanens. Az utolsó kettővel nem kívánok foglalkozni a dolgozatban, én csak a klasszikus börtönártalmakat mutatnám be, hiszen a depriváció is ide tartozik.

A klasszikus börtönártalmak a fogvatartottak által a szabadságelvonásuk során tapasztalt negatív hatások egész sorát foglalják magukban. A klasszikus börtönártalmak három jelentős aspektusa a prizonizáció, a depriváció és a stigmatizáció amely kifejezések megmagyarázása a dolgozat ezen részében kapnak helyet. Ezek a káros körülmények számos bv. intézetben elterjedtek, és hatással lehetnek a fogvatartottak fizikai és mentális jólétére, valamint a társadalomba való sikeres visszailleszkedésükre vonatkozó kilátásaikra.

Donald Clemmer elismert börtönszociológus 1950-es években úgy gondolta, hogy a prizonizáció azt a folyamatot jelenti, amelynek során a fogvatartottak alkalmazkodnak a

³⁰ A kaszkád egy olyan folyamat, amely során egy esemény vagy hatás által kiváltott változások egymást követő láncolatát indítják el.

³¹ A funkcionalista elméletek szerint a társadalmi élet olyan vonása, olyan jelenség, amely nem illeszkedik az adott társadalmi rendszer keretei közé vagy e rendszeren belül feszültségeket kelt.

³² Az alkalmazkodóképesség (adaptáció) akadályozottsága vagy hiánya.

börtönkörnyezet normáihoz, értékeihez és kultúrájához. (Clemmer, 1958) *„A prizonizáció elkerülhetetlen, mert a fogvatartott kénytelen a szociális közeghez igazodni és abba beépülni, de mértéke függ az alárendelt szerep elfogadásától, a börtön dogmáinak és valóságának elfogadásától, az életvitel megváltozásának mértékétől, a börtönnyelvezet elsajátításától, a munka iránti vágytól, a kinti kapcsolatok minőségétől és mennyiségétől, a zárkatársaktól.”* (Lehoczki, 2020)

A stigmatizáció arra a negatív megbélyegzésre és társadalmi elutasításra utal, amellyel a fogvatartottak gyakran szembesülnek bűnügyi státuszuk miatt, *„hogyan volt fogvatartott része tudjon lenni a többségi társadalomnak, mivel ez befolyásolja a munkahelyi elhelyezkedést, a lakhatási lehetőségekhez való hozzáférést. Ugyanakkor a stigmatizáció az inkarceráció során is megjelenik, akár a fogvatartotti szubkultúra „kasztmegjelöléseire”, akár a börtön által a rizikóbecslésen keresztül adott címkekre gondolunk.”* (Lehoczki, 2020)

A depriváció a számos börtönben okozott ártalom egyik jelentős formája. Ez az egyének által általában élvezett jogok, erőforrások és szabadságok szándékos megvonását vagy korlátozását jelenti. A megfosztottság különböző dimenziókban nyilvánulhat meg, beleértve a szabadság, a javak és szolgáltatások, az autonómia, a társas kapcsolatok és a biztonság elvesztését.

A depriváció, mint a börtönben okozott kár egyik formája, az élet olyan alapvető aspektusainak ellenőrzött megtagadásában nyilvánul meg, amelyeket a szabad világban az egyének természetesnek tartanak. Úgy gondolom, ha az egyént alapvető jogoktól és erőforrásoktól fosztják meg, az számos negatív hatáshoz vezethet. A jogfosztás szorongáshoz, depresszióhoz és a fogvatartottak tehetetlenségének érzéséhez vezethet. Az autonómia és az erőforrásokhoz való hozzáférés elvesztése hozzájárulhat a reménytelenség érzéséhez. Egyes fogvatartottak agresszióval reagálhatnak a nélkülözésre, olyan rosszul alkalmazkodó megküzdési mechanizmusokhoz folyamodhatnak, mint a kábítószerrel való visszaélés vagy az önkárosítás. A társas kapcsolatok és kapcsolatok megvonása társadalmi elszigetelődést eredményezhet, ami a fogvatartottat kiszolgáltatottá teszi a börtönkörnyezeten belüli áldozattá válásnak vagy kizsákmányolásnak. (Somogyi, 2016)

A bv. személyzet sem mentes a börtönártalmak hatásaitól; gyakran hasonló kihívásokkal szembesülnek a deprivált helyzetben lévő és potenciálisan változékony elítéltekkel való interakcióik miatt. A személyzet tagjai érzelmi megterhelést és kiégést³³ tapasztalhatnak, amikor a nélkülözéssel kapcsolatos szorongással küzdő fogvatartottak érzelmi küzdelmeivel foglalkoznak. Az elítéltek ellenállást vagy manipulációt tanúsíthatnak a személyzettel való interakció során, ami kommunikációs kihívásokat okozhat, és potenciálisan alááshatja a személyzet tekintélyét. Az, hogy a személyzet folyamatosan szemtanúja lehet a fogvatartottakra gyakorolt depriváció hatásainak, együttérző fáradtsághoz vezethet, ami kihat az általános jólétükre és a munkával való elégedettségükre.

A klasszikus ártalmak és annak különböző formái, köztük a deprivációnak a felismerésével a bv. intézetek olyan környezet kialakítására törekedhetnek, amely a biztonságot, a reintegrációt és a fogvatartottak és a személyzet jólétét egyaránt előtérbe helyezi.

2.5. A börtön deprivációk biztonságra gyakorolt hatásai

A börtönök falain belül lezajló deprivációs folyamatok a fogvatartottakra is hatással van és jelentős következményekkel jár. Továbbá a börtönbiztonsági rendszerére is negatív hatást eredményez. Ebből következik, hogy mind a dinamikus biztonságra, mind pedig a statikus biztonságra is hatást gyakorol.

A deprivációs jelenség, például a szabadság, az autonómia és a biztonság elvesztése valamint a javaktól és szolgáltatásoktól való megfosztottság jelentős pszichológiai distresszhez vezethet a fogvatartottak körében. A börtönkörnyezet korlátozó és elszigetelő jellegére gyakran reagálnak a végső esetekben akár tehetetlenséggel, frusztrációval, amely a szorongás és a depresszió stresszorok előidézését eredményezheti. Kezelhetőségi és együttműködési problémákat von maga után, amely próbára teszi a dinamikus biztonsági rendszer hatékonyságát. A deprivációra válaszul a fogvatartottak a jogkövető társadalomban nem elfogadható, és ezért a reintegrációjukat hátráltató megküzdési módokat alakíthatnak ki, például szövetségeket vagy informatív közösségeket hozhatnak létre más fogvatartottakkal a védelem vagy az erőforrásokhoz való hozzáférés érdekében (önsértés, droghasználat, agresszió, morális leépülés, stb.). Ezek a megküzdési stratégiák befolyásolhatják a

³³ Az állapot során a személy tartós tehetetlenséget, inkompetencia-érzést, csökkent munkakedvet él meg, motivációja és teljesítménye csökken, munkahelyi elfoglaltságait monotonnak és értéktelennek ítélni meg.

börtönközösségen belüli viselkedést és csoportos ellenszegüléshez vezethetnek, ami fogolyzendület³⁴ eredményezhet. A kemény körülmények, deprivációs nélkülözések sokasága többek között a szabadságtól való megfosztás hozzájárulhat az agresszió és az erőszak megnövekedett szintjéhez a fogvatartottak körében. A nélkülözésekből eredő feszültségek konfliktusokhoz és biztonsági incidensekhez vezethetnek a börtönben. Ennek kapcsán, hogy Csorba szavait idézzem: „*Ma már általánosan elfogadott, hogy a börtönök biztonságosan és jól csak a fogvatartottak közreműködésével működhetnek.*” (Csorba, 2008, old.: 41) Folyamatosan össze kell egyeztetni a közvetlen valamint a hosszú távú biztonsági követelményeket, hiszen ezek között sokszor ellentmondások alakulhatnak ki. Egy-egy helyzet megoldása pillanatnyilag megoldhatja a problémát, viszont hogy ez hosszabb távon is megállja-e a helyét az kérdéses. (Csorba, 2008)

A dinamikus biztonságra gyakorolt deprivációs hatások befolyásolhatják a csapatvezetési gyakorlatot, amely az egyes tagok viselkedési tulajdonságaira összpontosítanak. A szabadság megvonása által okozott pszichológiai szorongás a fogvatartottak közötti feszültségek fokozódásához vezethet, ami növeli a konfrontációk és az erőszak kockázatát a fogvatartottak csoportján belül. A súlyos deprivációt átélő fogvatartottak a börtönszabályokkal és a bv. személyzettel szembeni ellenálláshoz vagy a szabályok be nem tartásához folyamodhatnak frusztrációjuk kifejezésének és a kontroll visszaszerzésének egyik formájaként. A fogvatartottak deprivációs nélkülözés során, a negatív érzelmi állapot hatással lehet a bv. személyi állományával való interakcióra, ami konfliktusokhoz vagy a fogvatartottak viselkedésének kezelésével kapcsolatos nehézségekhez vezethet. „*A túlzott biztonság csorbíthatja a fogvatartottak jogainak érvényesülését, gátolhatja a reszocializációs törekvéseket, és ellenállást válthat ki a fogvatartottakból.*” (Csorba, 2008, old.: 39)

A statikus biztonságra gyakorolt lehetséges hatások, tehát a fizikai infrastruktúra feszültséget eredményezhet, illetve inadaptív megküzdési módok biztonsági kockázatát is jelentheti, melyek megjelenhetnek számos területen.

A súlyos deprivációs tényezőket átélő fogvatartottak motiváltabbak lehetnek arra, hogy megszökjenek a börtönkörnyezetből, hogy visszanyerjék szabadságukat. Ez a fokozott

³⁴ fogvatartott, aki más fogvatartottakkal együtt a fogvatartás rendjét súlyosan veszélyeztető, nyílt ellenszegülésben részt vesz.

motiváció a szökési kísérletek megnövekedett kockázatát jelentheti és a fizikai akadályok eredményes szabotálását eredményezheti. A szabadságelvonással járó deprivációból eredő feszültségek és frusztrációk felgyülemzése növelheti a lázadások és zavargások lehetőségét a börtönben. Ez további terhet ró a börtön biztonsági intézkedéseire. A bv. deprivációs hatások további erőforrásokat tehetnek szükségessé a fogvatartottak mentális egészségügyi szükségleteinek, rehabilitációjának kezelése érdekében. Ez megterhelheti a börtön költségvetését és a személyzet létszámát.

Javaslatom a börtönbeli depriváció biztonságra gyakorolt hatásainak kezelésére a következők lennének, hiszen a börtönön belüli deprivációs hatások biztonsági szempontú kezelése komplex, több irányú megközelítést feltételez. Kiemelt jelentőséggel bír a már említett személyi állomány képzésének szerepe, hiszen a megfelelő tanfolyamok és krízis kezelő kurzusok beiktatásával a személyzet fel lenne vértézve, és a RES esetén a megoldóképlet nagyrésze már a kezükben lenne. Továbbá a mentális egészségügyi támogató szolgáltatások a nélkülözés miatt szorongó fogvatartottak esetében, hiszen, ha pszichológiai meghallgatások elérik a céljukat akkor kevesebb esetben történhet intézetben belül valami olyan esemény, amelyre haladéktalanul intézkedni kell. A reintegrációs programoknak nagy szerepe van és persze a megfelelő biztonsági intézkedéseknek. Mind a dinamikus biztonság mind pedig a statikus biztonsági elemek megléte elengedhetetlen a börtön biztonsági rendszerében. Viszont személy szerint úgy gondolom, hogy a fogvatartottak megfelelő kockázatelemzése és értékelése kulcsfontosságú a dolgozatom szempontjából. Hiszen a deprivációs hatások ellen jobban felvértezett fogvatartottak csoportja (zárkaközösség) elősegítheti, hogy az oda frissen bekerülő fogvatartott társaik, ne érezzék magukat elveszve és jobban elviseljék a nélkülözéssel járó előbbieken taglalt negatív hatásokat.

Ha fogvatartottak egy adott csoportjában képesek lennénk mérni, hogy mire milyen mértékben hat a nélkülözés jelensége akkor az segítségünkre lenne, hogy olyan fogvatartotti zárkaközösségeket alkossunk amelyek kiegyenlítik egymást és az erősebb identitással rendelkező elítéltek képesek legyenek támaszt, illetve példát mutatva segíteni elesettebb zárka társukat. A kockázatelemzést követő differenciálás jelen van a bv. szakmai munkán belül, hiszen a már jól ismert biztonsági kockázatba sorolás, illetve a megfelelő végrehajtási fokozatok közti rezsim szabályok alkalmazása, illetve rezsimbe sorolások már régóta részét képezik a bv. munkának.

A jelenlegi gyakorlatban alkalmazott rezsim rendszer is 2024 januárjától teljesen átalakul a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának (a továbbiakban BvOP) kezdeményezésére, és a 2023 áprilisában benyújtott törvénymódosítást következtében, amelyet a parlament el is fogadott, új rendszer segíti januártól a bv. szervezet munkáját.

„Bevezetésre kerül új motivációs eszközként a kreditrendszer, amelynek célja, hogy az elítéltek egyes kategóriák közötti váltásához egy objektív alapokon nyugvó, kiszámítható és átlátható keretet adjon. A kezdeti besorolást követően az elítélt kreditpontokat gyűjthet és ez alapján kedvezőbb kategóriába kerülhet, vagy pontvesztés esetén a kategóriában visszatorlasztására kerülhet sor. A kreditrendszerben az elítélt magaviselete, együttműködési készsége, reintegrációs tevékenységben való részvétele kerül értékelésre. Ez a motivációs rendszer erősíti az elítéltek felelősségvállalását, érdekeltté teszi a végrehajtás rendjének megtartásában és a reintegrációs terv megvalósításában, mindez pedig azzal, hogy a jogkövető magtartás pozitív elismerést nyer, az egyéni büntetési célok megvalósulását segíti.”
(Igazságügyi Minisztérium, 2023, old.: 622)

A fogvatartottakra gyakorolt deprivációk következményeivel és a bv. biztonsági rendszerre gyakorolt hatásával foglalkozva a bv. intézetek biztonságosabb környezetet teremthetnek, támogathatják a reintegrációs erőfeszítéseket, és elősegíthetik a szabadság elvonás humánusabb megközelítését. A fogvatartottak jólétét és a börtön biztonsági szempontjait egyaránt figyelembe vevő kiegyensúlyozott megközelítés létfontosságú a hatékony büntetés-végrehajtás és az egyének szabadulás utáni sikeres társadalmi visszailleszkedése szempontjából.

3. A BÖRTÖN DEPRIVÁCIÓK OKOZTA BIZTONSÁGI KOCKÁZATOK KEZELÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI A HAZAI ÉS NEMZETKÖZI GYAKORLATOK PÉLDÁJÁRA

3.1. A személyi állományt érintő börtön deprivációk enyhítését szolgáló jelenleg alkalmazott technikák

A börtönökben szolgálatot teljesítő hivatásos állomány, valamint rendvédelmi igazgatási szolgálati viszonyban álló alkalmazottak (a továbbiakban RIASZ) adják a bv. személyzet legnagyobb részét. Meg kell említeni még viszonylag friss jogintézményt legalább is bv. szervezet kötelékében a fegyveres biztonsági őrseget (a továbbiakban FBŐ) akik a bv. rendszer lényeges szereplői. Az előbbi két felsorolt állományi tag felelős mind a fogvatartottak, mind a munkatársak biztonságáért, és védelméért, illetve az utóbbi pedig az objektumvédelem nélkülözhetetlen részét képezi. A bv. környezetben végzett munka azonban kihívást jelenthet és megterhelő lehet. A személyzet tagjai a börtönártalmak következtében különböző negatív hatásokat tapasztalhatnak. A jelenség nagy része közvetlenül a fogvatartotti állománnyal dolgozó kollégákra gyakorolhat negatív hatást, de elenyésző számban jelen lehet az adminisztratív részlegeken dolgozó bv. személyi állomány vonatkozásában is.

Jelenleg alkalmazott technikák a börtönártalmak kezelésére, hogy a bv. szervezet előtérbe helyezi az öngondoskodást³⁵ és a stresszkezelést. Biztosítani kell forrásokat a stresszcsökkentő technikákhoz, mint például, a meditáció és a testmozgás. A kiégés megelőzése érdekében ösztönözni kell a rendszeres szüneteket és szabadidőt. Továbbá a szervezetünk átfogó képzési programokat biztosít a bv. személyzet számára, hogy fejlessze a konfliktuskezeléssel, és a hatékony kommunikációval kapcsolatos készségeket. A képzés növelheti a személyzet szakmai biztonságát és kompetenciáját a kihívást jelentő helyzetek kezelésében. Biztosított hogy a személyzet tagjai hozzáférjenek a tanácsadáshoz és a mentálhigiénés szolgáltatásokhoz, hogy kezelni tudják a nagy stressznek kitett környezetben végzett munka során felmerülő érzelmi kihívásokat. Ennek kapcsán kibővített lehetőségként javasolnám, hogy a személyi állomány, a szervezettől független civil tanácsadásokon

³⁵ Az öngondoskodás az egyének önkéntes erőfeszítéseinek összefoglaló megjelölése az egészségügyi és szociális kockázatok leküzdése, csillapítása érdekében.

vehessen részt. Véleményem szerint ösztönözni kell a személyzetet, hogy szükség esetén keressenek szakmai segítséget. Továbbá javaslom a wellness programokat, amelyek a fizikai egészségre, a mentális jólétre és a munka és a magánélet egyensúlyára összpontosítanak. Ezek a programok tartalmazhatnak fitnesztevékenységeket, stresszkezelési workshopokat és támogatást az egészséges életmód fenntartásához.

Az utóbbi wellness programok kapcsán szeretném megjegyezni, hogy a bv. szervezet az egyik legfejlettebb és a leginnovatívabb lehetőséget biztosítja a dolgozói számára, hiszen a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási, Továbbképzési és Rehabilitációs Központja (a továbbiakban BvOTRK) számtalan lehetőséget kínál a stresszkezelésre, illetve a mentálhigiénia megőrzésére. Ennek kapcsán BvOP hivatalos honlapjáról idézve - „*A személyi állomány körében nagyon népszerű családi rekreációs üdülési programunknak Igal mellett a pilisszentkereszti szállodánk is otthont ad, ennek keretében a büntetés-végrehajtási szervezet dolgozói, illetve családtagjaik részére szervezünk 3 napos nyaralást, melyet szintén számos programmal színesítünk. A családok részére strandolás, kirándulás mellett a helyszín adottságai alapján szervezünk paintball, állatkert látogatás, balatoni hajózás, vagy akár szentendrei skanzen látogatást is.*” (Büntetés - végrehajtási Szervezet, 2023)

E stratégiák megvalósításával a bv. intézetek jobban támogathatják a börtönben dolgozókat, és enyhíthetik a börtönártalmak mentális, érzelmi és fizikai jólétre gyakorolt negatív hatásait. A támogató és pozitív munkakörnyezet kulcsfontosságú az elkötelezett és rugalmas személyzet fenntartásához, amely képes hatékonyan kezelni a bv. környezetben való munkavégzés kihívásait és evvel enyhíti a hibázás lehetőségét és hozzá segíti a bv. intézeteket a biztonsági kockázataik minimalizálásához.

3.2. A fogvatartottakat érintő börtön deprivációk enyhítését szolgáló jelenleg alkalmazott technikák

Az alábbiakban olyan börtön depriváció enyhítésére szolgáló kezelési javaslatokat említek meg, amelyet a bv. szervezet hatékonyan alkalmaz és amik igénybevételenek lehetőségével a fogvatartottak a bebörtönzés során találkozhatnak. Ezek a lehetőségek saját reintegrációjuk segítik elő.

Az egyéni oktatási és képzési programok segítik a fogvatartottakat abban, hogy új készségeket és képességeket sajátítsanak el. A különböző tanulási lehetőségek, mint például a

műszaki szakmák vagy a szakképzettséget fejlesztő ismeretek, növelhetik az elítéltek önbecsülését és jobb eséllyel járulnak hozzá a társadalomba való visszailleszkedés sikerességéhez. Szociális készségfejlesztő programok és konfliktuskezelési tréningek segítenek a fogvatartottaknak megtanulni hatékonyan kommunikálni, együttműködni és konfliktusokat megoldani. Ezek a képességek javíthatják az interperszonális³⁶ kapcsolataikat és az alkalmazkodóképességüket a szabadulás után. A fogvatartottak részvételének lehetősége a munkáltatásban és a foglalkoztatási lehetőségekben pozitívan befolyásolhatja önbizalmukat és a munkaerő-piacra történő visszailleszkedésüket. A börtönben megszerzett munka- és szakmai tapasztalatok elősegíthetik a sikeres reintegrációjukat.

Mentális egészséget támogató programok és terápiás lehetőségek segíthetik a fogvatartottakat az érzelmi és pszichológiai nehézségeik kezelésében. Ez növelheti az érzelmi stabilitásukat és hozzájárulhat a reintegrációjuk sikeres lebonyolításához. Az előzetes szabadulási programok, mint például átmeneti szállások (Félutas házak) és rehabilitációs központok, lehetővé teszik a fogvatartottaknak a fokozatos átmenetet a börtönkörnyezetből a társadalomba. A pártfogói munka itt kulcsfontosságú szerepet tölt be. A szabadult elítéltek számára létrejött jogintézmény, amely célkitűzése a visszaesés megakadályozása, illetve a lakhatás elősegítése, az emberi kapcsolatok létrehozása, valamint a sikeres munkaerő-piaci integráció lehetőségét segíti elő. (Büntetés - végrehajtási Szervezet, 2023)

Ezek a kezelési alternatívák azt célozzák, hogy enyhítsék a börtön deprivációt és támogassák a fogvatartottak pozitív fejlődését, amely elősegítheti a sikeres reintegrációjukat a társadalomba, továbbá hozzájárulnak egy biztonságosabb börtönrendszer kialakításához. Mint már említettem a javasolt technikák nagy részét a bv. szervezet már most is alkalmaz a börtönártalmak enyhítésének elősegítése érdekében, de mi van akkor ha a megfosztottság öt kiemelkedő részére összpontosítanánk a kezeléseket során. Véleményem szerint, ha egyenként elkülönítve kezeljük, a deprivációs hatásokat akkor az egyenlet végén, a reintegráció sikere nagyobb eséllyel valósulhat meg, valamint a börtönök biztonságosabb működéséhez is hozzá járulunk.

³⁶ Egyének közötti; személyes

3.2.1. A szabadságtól való megfosztottság – kezelési javaslatok

A következő kezelési lehetősége célzottan a börtön depriváció szabadságtól való megfosztottságának negatív hatásait enyhítik, és ugyanakkor a börtön biztonsági rendszerére is jótékony hatást gyakorolnak, miközben elősegítik a fogvatartottak reintegrációját a társadalomba.

Javaslom a fokozottabb hozzáférés biztosítását telefonhívásokhoz, levélíráshoz és virtuális kapcsolattartáshoz a családtagokkal és barátokkal. A skype-beszélő³⁷ bevezetésével a bv. szervezet az eddigi leginnovatívabb kapcsolattartási formáját hozta létre. *„A járványügyi veszélyhelyzet depresszív hatásainak enyhítésére bevezetett Skypetelefonálás, az elmúlt egy évben beváltotta a hozzá fűzött reményeket.”* (Forgács, 2021, old.: 63) Szükségesnek tartom az effajta innovatív kezdeményezések további kivitelezését. Úgy gondolom, hogy a családi beszélő³⁸ gyakoriságának növelése, illetve a látogatási idők kiterjesztése indokolt, hogy a fogvatartottak kapcsolatban maradhassanak szeretteikkel. Shammas szerint, *„Azáltal, hogy gyengítik a fogvatartottak társadalmi kötődését, a börtönök növelhetik annak valószínűségét, hogy a fogvatartottak szabadulásuk után újra elkövetik a bűncselekményeket.”* (Shammas, 2017, old.: 681) Ha a fogvatartottak kapcsolattartását elősegítenénk avval, hogy a rendelkezésre álló kapcsolattartási formák használati módját kibővítsük, akkor talán az segít enyhíteni a szabadság megvonás kártékony hatásait.

Javaslom a saját maguknál tartható bv. mobiltelefon készülékük használati feltételeinek újra gondolását. Az engedélyezett kapcsolattartók számára a nap egy olyan időintervallumában amelyet a fogva tartó bv. intézet szabályozna le, biztosítani a hívás kezdeményezés lehetőségét. Ennek a lehetőségnek a biztosítása hozzájárulhat a kiszolgáltatott helyzet gondolatának az enyhítésére, illetve közelít a való élet mindennapjaihoz, amely a frusztrációt és az ingerlékenységet képes minimalizálni. Továbbá javaslom az intézet által biztosított bv. laptopokon vagy számítógépeken keresztül történő rövid szöveges üzenetek küldését, természetesen ellenőrzött keretek között. A bv. szervezet már teszteli ennek az üzenetváltási

³⁷ Havonta egy alkalommal, maximum hatvan perc időtartamban vehető igénybe. Az a fogvatartott, aki bármely okból nem tudja személyesen fogadni a hozzátartozóit, legfeljebb heti két alkalommal, maximum hatvan percen Skype-olhat a kapcsolattartójával.

³⁸ Fogvatartott és hozzátartozói között alkalmazott kapcsolattartási forma: nem választja el őket paraván, csendesebb a környezet, körül ülhetik az asztalt, megfoghatják egymás kezét, puszival és öleléssel üdvözölhetik egymást.

lehetőségnek a biztonságos kivitelezhetőségét, illetve hogy ez az innovatív kapcsolattartási forma jogilag is helytálló legyen. Szorgalmazom ezt a fajta kezdeményezést hiszen, ha ennek hatására a fogvatartottak kezelhetőbbé válnak, akkor a biztonsági rendszer is hatékonyabban képes üzemelni.

Ezen kezdeményezések pozitív hatást gyakorolhatnak a börtön biztonsági rendszerére, mivel az elérhető lehetőségek bővítés csökkentheti a börtönbeli feszültségeket és incidenseket, amelyek a személyzet és a többi elítélt biztonságát is fenyegetik.

3.2.2. Javaktól és Szolgáltatásoktól való megfosztottság – kezelési javaslatok

Shammas értekezésében szól arról, hogy akkor beszélhetünk ezen fajta deprivációs hatás kiteljesedéséről, ha ez a két tényező jelen van: Milyen volt a fogvatartottak életszínvonala a bebörtönzésük előtt, illetve milyen mértékű a fogvatartottak életrendjének beszabályozottsága. Ebből következik, hogy azok a kényszerintézkedés hatálya alatt álló személyek³⁹ akik a kinti világban hajléktalanok, nincstelenek illetve kábítószer használók voltak, pozitív környezetként élhetik meg a börtön által nyújtott szolgáltatások nagyrészét (pl.: fürdés, étel, ruházat) ezen rétegre ez a fajta megfosztottsági forma nincs akkora hatással, mint az általános életszínvonalból kiszakadt társaikra. Az utóbb említett fogvatartottak vonatkozásában az énképre súlyos hatást gyakorolhat, hiszen az anyagi javak olyan fontosok a számukra, hogy a fogyasztott és birtokolt dolgok alapján határozzák meg önmagukat, illetve a szolgáltatások igénybevételének hosszantartó hiánya a bv. személyzettel konfliktus helyzeteket teremthet, továbbá biztonsági kockázatot rejthet magában. (Shammas, 2017)

Úgy gondolom, hogy az említett javaslatok megfontolása is szakszerű alkalmazásának lehetőségei, jótékonyan hozzájárulhatnak a biztonsági kockázatok lecsökkentéséhez. A rezsिम csoportok értelmében a náluk tartható tárgyak köre, a házirend mellékletében szabályozott, illetve a befogadásuk során sok olyan személyes tárgyat letétezünk⁴⁰ a szabadulásig, amelyek tartását a házirend nem engedélyezi, viszont hozzá segíthetné őket ezen megfosztottság elviseléséhez. Úgy vélem, hogy a rezsimekben meghatározott tárgyak körének az átértékelése illetve átdolgozása indokolt. Ha az enyhe rezsimhez köti a bv. szervezet, az alapvető eszközök

³⁹ Elzárást töltő, letartóztatott jogviszony, illetve a jogerősen elítélt fogvatartottak

⁴⁰ Elítélt birtokában lévő okmány, pénz, érték, és egyéb tárgyak (ruházat, műszaki cikkek) átvétele és a fogvatartottak szabadulásáig való megőrzését jelenti.

tartásának túlnyomó részét, ezzel frusztrációs helyzeteket generálhat, amely a konfliktusokon keresztül biztonsági problémát eredményezhet. Az eddigi rezsim rendszert, 2024 januárjában felváltja a már említett kredit pontok alapján történő öt fokozatú innovatív rendszer. Ennek alapján javaslom, hogy a fogvatartottaknál tartható tárgyak köre a bevezetett kategóriákkal párhuzamosan modernizálva legyen. Ezen javaslat megfontolásával, elérhetjük a fogvatartott tenni akarását, illetve inspirálhatjuk arra, hogy a kezdeti besorolást követően akarjon a kategóriákon belüli fokozatváltás lehetőségével élni. Egy olyan fogvatartott aki a hármas kategóriában kezd a kezdeti besorolás követően, törekedni fog arra, hogy kategória váltás szempontjainak eleget téve, kettes vagy akár egyes kategóriába kerüljön, hiszen ott több lehetősége van hogy többszolgáltatásokat vegyen igénybe, és a nála tartható tárgyak körét bővítse. Ez elősegítheti az effajta deprivációs tényező enyhítését.

Az ilyen kezdeményezések segíthetik a fogvatartottak életminőségének javítását, illetve hozzájárulnak a mentális és fizikai egészségük megőrzésében, valamint közvetett módon segíthetik a börtön biztonsági rendszerének stabilitását.

3.2.3. Heteroszexuális kapcsolatoktól való megfosztottság – kezelési javaslatok

A fogvatartotti egyének számára a heteroszexuális kapcsolatok hiánya eredményezheti romantikus, illetve intim kapcsolatok elvesztését. Az ilyen kapcsolatok lehetőséget adnak az érzelmek kifejezésére, a támogatásra és az együttműködésre, ami hozzájárul az egyének reintegrációjához.

Ezen a gondolatmeneten maradva, nem a szexuális kapcsolatok hiányának pótlását javaslom, hiszen ez nem kivitelezhető bv. intézetekben. Viszont a tapasztalatok azt mutatják, hogy a sikeres reintegráció kulcsfontosságú eleme a pártalálás, és a családalapítás. A visszaesések számát nagymértékben csökkentheti a hosszantartó stabil kapcsolatok kialakulása és ennek elengedhetetlen részét képezi belsőséges kapcsolatok megmaradása a bebörtönzés ideje alatt is.

Shammas szerint a nyugati államok nagyrésztében a bv. intézetek vezetői már régóta próbálják orvosolni ezt a problémát és alternatív lehetőségeket biztosítanak a fogvatartottak részére. Például a kaliforniai igazságügyi minisztérium 2007 óta hozzájárul a házastársi látogatások engedélyezéséhez, míg az Egyesült Királyságban a börtön falain belül tiltott

jogintézmény az efféle látogatási szándék, viszont a hazautazási igény ebből az indokból szelektív feltételek mellett lehetséges. (Shammas, 2017)

Javaslom, hogy az engedélyezett látogató fogadások alkalmával a bv. szervezett alakítson ki a külvilághoz hasonló olyan helyiségeket, ahol a családi beszélő mint látogató fogadási forma ellenőrzött keretek között üzemelhet. Ezen helyiségek tükrözzék az otthoni légkört, valamint tartalmazzanak olyan berendezési tárgyakat amely mindennapi normális élet elengedhetetlen eszközei. Ebben a környezetben történő kommunikáció, sokkal inkább az intimitás megélését szolgálhatja, azon keresztül pedig az érzelmi-indulati élet stabilitását eredményezi, ami végső soron nem a szexuális érintkezésről szól, de az effajta vágyak enyhítésére szolgálhat. Mindenképpen megfontolandó döntés lehetne a bv. szervezet részéről. Úgy gondolom, hogy ezáltal a fogvatartottak kezelhetősége is javulna, és hozzájárulna az ebből adódó RES, illetve konfliktusok kezeléséhez, illetve a megelőző biztonsági protokoll kialakításához.

3.2.4. Autonómiától való megfosztottság – kezelési javaslatok

A fogvatartottak önállóságának hiánya jelentős stresszforrást és negatív hatásokat eredményezhet mind az egyénekre, mind a börtönrendszerre nézve. Érdemes alkalmazni olyan kezelési javaslatok amelyek enyhíthetik ezen hatásokat és pozitívan befolyásolhatják a fogvatartottak és a börtön biztonsági rendszerének működését.

Szükséges lenne bevonni a fogvatartottakat döntéshozatali folyamatokba, például az olyan közösségi ügyekben, mint a csoportprogramok (pl.: kulturális, sport, szabadidő) ez erősítheti az önállóság érzését és felelősségtudatot alakíthat ki. Úgy gondolom, hogy az „önműködő részlegek” alkalmazása illetve terjesztése indokolt. Ezek a részlegek jellemzően a könnyűszerkezetes börtönök. A különböző olyan helyiségek használata, amelyek nem a zárkán belül helyezkednek el (pl.: dohányzó helyiség, mellékhelyiség, fürdő helyiség). hanem az elhelyezési részlegen található meg. Ezek igénybevételéhez nem kell bv. személyzet, hiszen az alacsony biztonságú kockázatú, illetve jelenleg még alacsony rezsikategóriának nevezett, és ebbe sorolt fogvatartottak elhelyezésére szolgál. Nem csak a fogvatartottak szabadulást követő reintegrációját segítheti elő, hanem a bv. hivatásos állomány munkájának terheit is csökkentheti. Úgy gondolom, hogy azáltal hogy a bv. szervezet szorgalmazza az önműködő részlegek kivitelezését, az állomány munkaterheit csökkenti, illetve hozzájárul az önállóságtól való megfosztottság enyhítéséhez.

Bár Shammas az értekezésében megemlíti hogy „*A legújabb kutatások hangsúlyozták, hogy a rabok nagyobb önállóságának biztosítása önmagában is megfosztásnak tekinthető.*” (Shammas, 2017, old.: 685) hiszen ha a személyzet által a fogvatartottak minél szélesebb lehetőségeket kapnak az önállóságuk kifejezéséhez és a döntési jogkör is az ő kezükbe kerül, evvel zavart keltő helyzetek alakulhatnak ki, hogy milyen normáknak kell engedelmeskedniük a börtön falain belül. Ezáltal határtalanság kellemetlen érzését élhetik át és ez egyre nagyobb vágyakozást jelent a szabadságuk után. A börtönben valamilyen szinten a nagyobb autonómia maga is a megfosztás érzés forrása lehet. (Shammas, 2017)

Nem mindenben értek egyet Shammas-al, mivel a fogvatartottak önállóságának kiszélesítés, jobban lefoglalja őket. A börtön által biztosított kötelező foglalkozások végrehajtása után, a saját életük szabályozása és a napi rutinjuk megszervezésének végeztével kevesebb idő jut arra hogy a biztonsági rendszer áskálódásával foglalkozzanak.

Emellett a börtön biztonsági rendszerére is pozitív hatással lehetnek, mivel az önálló fogvatartottak kevésbé fognak kockázatos viselkedést tanúsítani és konfliktusokba keveredni.

3.2.5. Biztonságtól való megfosztottság – kezelési javaslatok

A fokozott biztonságérzet csökkentheti a feszültségeket, konfliktusokat és az erőszakos eseményeket illetve a RES kialakulását a börtönben, ami jótékony hatással lehet a börtön biztonsági rendszerére.

Javaslom, hogy a börtönök az eddiginél is nagyobb figyelmet fordítsanak az életfeltételek és a környezet minőségének javítására. Hiszen a tiszta és rendezett zárkák, illetve a modern fogvatartási környezet biztosítása, pozitívan befolyásolhatja a biztonságérzetet. Ezen túl a túlszűfolttság – amely nemcsak a magyar börtönrendszer problémája –, annak csökkentése jelentősen hozzájárulhat a biztonságérzet növeléséhez. Nemzetközi kutatások tükrében Shammas is azon a véleményen van, hogy a zsúfoltság elégedetlenséget illetve erőszakot szülhet. A fogvatartottak viselkedése közvetlen válasz lehet a bv. intézetek hiányosságaira. (Shammas, 2017) A bv. szervezet a közelmúltban is már határozott lépéseket tett annak az érdekében, hogy a börtönök zsúfoltsági problémáit csökkentse, illetve minél komfortosabb életkörülményeket teremtsen az elítéltek számára. Gondolok itt a férőhely bővítésre, és a börtönök közötti rugalmas szállítások végrehajtására ami elősegíti, hogy a kisebb befogadó képességgel rendelkező intézetekből, másik olyan intézetbe kerüljön át a fogvatartott, amely

zsúfoltságtól mentesebb börtönkörnyezetet tesz lehetővé, illetve a reintegrációhoz sokkal több lehetőséget nyújt.

Úgy gondolom, hogy az effajta kezdeményezések a BvOP részéről eredményesek. Szükségszerű a Csengeri börtön megépítése és úgy vélem, hogy annak átadását követően a túlszűfolttság problémája tovább enyhülhet, illetve elősegítheti, hogy a fogvatartottak modern és biztonságos bv. környezetben töltsék a szabadságelvonással járó időt. Ez hozzá segítheti a fogvatartottat a saját biztonsági érzetének növeléséhez, illetve a már előbb említett biztonságos végrehajtási környezet megtartásához.

4. ÖSSZEGZÉS ÉS KONKLÚZIÓ

Összegezve az eddig elhangzottakat a dolgozatom elején megfogalmazott célkitűzéseim megválaszolására törekedtem. Úgy gondolom, hogy a börtönbeli depriváció fogalmai tisztázásra kerültek, illetve ismertettem azokat a megfosztottsági tényezőket, amelyek negatív hatást gyakorolnak a börtön biztonsági rendszerére. Azonosítottam, illetve elemeztem Sykes öt fő deprivációjának elemeit, illetve feltártam az ehhez kapcsolódó biztonsági kockázatokat. Kezelési javaslatok illetve ajánlásokat fogalmaztam meg, amelyek enyhíthetik a börtönbüntetésből eredő biztonsági kockázatokat, valamint fokozza a börtön biztonsági rendszerének hatékony működését. Mindezek alapján elmondható, hogy annak érdekében, hogy enyhítsük ezeket a hatásokat, és pozitív hatást gyakoroljunk a börtön biztonsági rendszerére is, különféle kezelési lehetőségeket alkalmazhatunk. Az általam vázolt kezelési javaslatok több szempontból is előnyösek lehetnek.

A dinamikus biztonság elve alapján folyamatosan értékeljük a kockázatokat és alkalmazkodunk azokhoz, ami hozzájárulhat a fogvatartottak biztonságérzetének növeléséhez és a konfliktusok csökkentéséhez. Ki kell emelni az egyén specifikus szükségleteinek figyelembevételét, ami segíthet az egyéni pszichológiai és szociális jólét javításában. A nyitott kommunikáció és közösségépítés lehetőséget teremt a fogvatartottaknak, hogy kifejezzék aggodalmaikat és részt vegyenek a börtön közösség alakításában. A fogvatartottaknak nyújtott oktatási, szakképzési és munkalehetőségek, valamint a társas támogatás elősegítheti a reintegrációt és csökkentheti a visszaesés esélyét. Figyelembe kell venni a fogvatartottak különböző kulturális hátterét és szükségleteit, ami hozzájárulhat az azonosuláshoz és a pozitív eredmények eléréséhez.

Ezek az intézkedések nemcsak a fogvatartottak életminőségét és pszichoszociális jólétét javíthatják, hanem pozitív hatást gyakorolhatnak a börtön biztonsági rendszerére is. Az átfogó kezelési javaslatok a börtönkörnyezet átalakítását célozzák meg, melynek eredményeként csökkenhetnek a konfliktusok, az agresszió és a biztonsági kockázatok, miközben elősegítik a fogvatartottak sikeres reintegrációját a társadalomba. A dinamikus és emberközpontú megközelítés az összehangolt erőfeszítések révén lehetővé teheti a börtönrendszer fejlődését és az optimális biztonság-életminőség egyensúly elérését.

A javaslataimat összegezve, a különböző deprivációs hatások enyhítését szolgáló innovatív kapcsolattartási formákat kell bevezetni, újra kell gondolni és modernizálni a

fogvatartottaknál tartható tárgyak körét a bevezetésre kerülő kreditrendszert figyelembe véve. Olyan helyiségeket kell létrehozni, ami az otthoni élet körülményeit tükrözi, és a családi beszélő, mint kapcsolattartási forma ellenőrzött kereteken belül képes üzemelni. Továbbá felhívtam a figyelmet az „önműködő részlegek” terjesztésére és kialakítására, aminek segítségével az önállósági tényező fejleszthetővé válik. Végezetül az életminőség folyamatos fenntarthatóságának érdekében, valamint a biztonságosabb börtönkörnyezet kialakítása céljából, szorgalmaztam a különböző zsúfoltsági problémák enyhítésére szolgáló rugalmas szállítások lebonyolítását és a Csengeri börtön megépítésének kivitelezését.

A következtetésem és további javaslatom, hogy az eddig rendszerrel párhuzamosan meglehet alkotni egy olyan rendszert amely a Prediktív Mérőeszközök⁴¹ (a továbbiakban PME) mellet és annak segítségével üzemel és képes lenne arra, hogy mérje egy adott fogvatartottnál a deprivációs megfosztottság okozta biztonsági kockázatok mértékét, és ez alapján képes lenne be kategorizálni a fogvatartottat, valamint időközönként statisztikai adatot szolgáltatna arról, hogy a megfosztottság hatása milyen mértékű. Ez több szempontból is ideális lenne, mivel a PME az alábbi kockázati tényezőkre mér, ami az öngyilkosság, agresszív viselkedés, pszichoaktív szerhasználat, fogolyszökés, fogvatartotti hierarchiában várható alacsony illetve magas státusz. (Somogyvári, 2018) Ha lenne lehetőség arra, hogy a deprivációk okozta megfosztottság mértékét is mérjük párhuzamosan a kardinális kockázati tényezők mellet, akkor talán a reagálási idő is lecsökkenne, tudnánk eszközölni a biztonsági intézkedéseket, például biztonsági kockázatba sorolás felülvizsgálata illetve az EFP-ben meghatározottak változtatására sarkalná az adott szakterületeket. Továbbá ez eredményezhetné azt, hogy az ilyen veszélynek kitett fogvatartottak vonatkozásában mérlegelhetne a bv. személyi állománya hogy kell-e tartani a RES bekövetkezésétől.

⁴¹ A Prediktív Mérőeszköz egy informatikai felület, mely biztosítja az egyes fogvatartottakkal felvett adatok, kérdőívek válaszainak rögzítését, továbbá a felvett adatok alapján az elítélteket a kockázati kategóriákban alacsony/közepes/magas kockázati szintbe sorolja.

5. IRODALOMJEGYZÉK

Boros; Csetneky, J. (2002). *Börtönpszichológia*. Budapest: REJTJEL KIADÓ.

Büntetés - végrehajtási Szervezet. (2023. 01 01). <https://bv.gov.hu/>. Forrás: BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI SZERVEZET OKTATÁSI, TOVÁBBKÉPZÉSI ÉS REHABILITÁCIÓS KÖZPONTJA: <https://bv.gov.hu/hu/intezmenyek/bvszotrk/pilisszentkereszt>

Büntetés - végrehajtási Szervezet. (2023. 01 01). <https://bv.gov.hu/>. Forrás: FÉLUTAS HÁZ PROGRAM: <https://bv.gov.hu/hu/felutas-haz-program>

Clemmer, D. (1958). *The prison community*. New York: Rinehart and Winston.

Crewe, B. (2007). Power adaption and resistance in a late-modern men's prison. *The British Journal of Criminology*, 256-275.

Crewe, B. (2011). Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment. *Punishment and Society*, 509-529.

Csorba, S. (2008). A biztonság régi és új szerepe a büntetés-végrehajtásban. *Börtönügyi Szemle*, 1-24.

Európa Tanács;. (2006. január 11). *rm.coe.int*. Forrás: European Prison Rules-Hungary: <https://rm.coe.int/16804d4ee0>

Fekete, M. (2021/2). Prizonizáció, elidegenedés, börtönártalmak, a hosszú időre elzárt fogvatartottak szemszögéből vizsgálva – Nemzetközi kutatások tükrébentükrében. *Magyar Rendészet*, 127-141.

Flanagan, T. (1980). The pains of long-term imprisonment. A comparison of British and American perspectives. *British Journal of Criminology*, 148-156.

Fliegauf, G. (2006/4). A börtönlázadás okok, befolyásoló tényezők, prevenciós stratégiák. *Börtönügyi Szemle*, 45.

Forgács, J. (2021). Kapcsolattartás járvány idején. *Börtönügyi Szemle*, 51-69.

Goffman, E. (1971). *Asylums*. New York: Anchor Books.

Igazságügyi Minisztérium. (2023. június 05). *www.magyarkozlony.hu*. Forrás: Indokolások Tára 2023. évi 65. szám: <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/4f04f57c7674f6db0a2dc056157bf6dc45c70642/megtekintes>

Kovács, Z. (2019. 01 01). *https://www.ppk.elte.hu/*. Forrás: KovacsZsuzsanna_doktori_190509: https://www.ppk.elte.hu/dstore/document/408/Kovacs_Zsuzsanna_disszertacio.pdf

Lebujos, I. (2006). Az előzetesen letartóztatottak pszichés problémái, különös tekintettel a deprivációkra. *Börtönügyi Szemle*, 79.

Lehoczki, Á. (2020. 02 01). *rtk.uni-nke.hu*. Forrás: BV-pszichologia_RSZervezo_2020: https://rtk.uni-nke.hu/document/rtk-uni-nke-hu/BV-pszichologia_RSZervezo_2020.pdf

Papp, G. (2010). A prizonizációs elmélet újragondolása és alkalmazási lehetőségei egy hazai fegyintézeti populáción. *Budapesti Corvinus Egyetem - Szociológiai és Társadalompolitikai Intézet*, 34-36.

Richards, B. (1978). The experience of long-term imprisonment: An exploratory investigation. *The British Journal of Criminology*, 162-169.

Shammas, V. (2017). Pains of Imprisonment. *The Encyclopedia of Corrections*, 679-683.

Somogyi, Z. B. (2016). Szabadság van-e a szabadulás után? *Börtönügyi Szemle*, 37-52.

Somogyvári, M. (2018). Kockázatelemzési rendszerek a Büntetés-végrehajtásban. *Börtönügyi Szemle*, 69-85.

Sykes, G. (2007). *The society of the captives. A study of a maximum security prison*. New Jersey - Princeton: Princeton University.